

جستاری در آثار سلامت محور انفاق مبتنی بر آموزه‌های قرآنی- روایی

فاطمه سلیمانی^۱، محمداسماعیل قاسمی طوسی^۲، رحمت الله مرزبند^{۳*}

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد مدرسی معارف اسلامی دانشگاه مازندران. بابلسر، ایران.

۲. استادیار دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۳. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، مرکز توسعه پژوهش‌های بین رشته‌ای معارف اسلامی و علوم سلامت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری.

*نویسنده مسئول: Marzband. rahmatollah@gmail.com

چکیده

هدف: قرآن کریم و روایات اسلامی در راستای حفظ و ارتقای سلامت راهبردهای اعتقادی، اخلاقی متعددی را ارائه نموده است یکی از راهبردهای اخلاقی در اسلام، آموزه انفاق هست. در مطالعه حاضر، نقش انفاق در ارتقای سلامت با توجه به آموزه‌های قرآنی و روایی مورد مطالعه قرار گرفت.

مواد و روش‌ها: تحقیق حاضر از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است و از نظر روش جمع‌آوری اطلاعات، از نوع تحقیقات کتابخانه‌ای است. پس از انتخاب آیات و روایات و نیز دیدگاه مفسران و شارحان آیات و احادیث مرتبط با انفاق و سلامت، تحلیل داده‌ها با استفاده از سؤالات تحقیق صورت گرفته شد.

یافته‌ها: بررسی متون بیانگر آن است که آموزه انفاق به سبب مؤلفه‌های معنایی متعدد بر سلامت انسان تاثیرگذار هست. نخست اینکه ایمان به خدا و نیز حسن فعلی در انفاق بعنوان مقومات آن می‌تواند سبب سلامت معنوی و یا حیات طیبه انسان شود. ثانیاً در این مطالعه با اشاره به جایگاه انفاق در ایجاد مشارکت اجتماعی و همبستگی، ایجاد محبوبیت اجتماعی و نیز فقرزدایی در جامعه، نقش انفاق در سلامت اجتماعی انسان مورد تاکید قرار گرفت. علاوه بر این تاب‌آوری در مقابل رنج‌ها، رفع بیماری معنوی و آرامش بخشی بواسطه دعا در انفاق از کارکردهای انفاق در ارتقای سلامت روان مورد شناسایی قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: با توجه به تأکید متون دینی بر تاثیر انفاق در ابعاد جسمی، روانی و معنوی و اجتماعی بنظر می‌آید، توجه سیاست‌گذاران عرصه سلامت به آموزه‌های قرآنی انفاق در راستای ارتقای سلامت مبتنی بر جامعه نگر، مفید و ضروری باشد.

کلید واژه‌ها: انفاق، سلامت، آموزه‌های قرآنی، آثار انفاق، آموزه‌های روایی

مقدمه

چشم بر سلامت روان و جسم اشاره دارد (۵). برخی مطالعات دیگر در خصوص نقش برخی فضایل اخلاقی بر سلامتی با عناوین توکل در سلامت روان با تأکید بر آموزه‌های قرآنی و نیز همبستگی قناعت و آرامش روان از منظر امام علی (ع) در نهج لبلاغه سامان یافته است (۷-۶). همچنین بررسی متون نشان می‌دهد که برخی از مطالعات متفکران اسلامی معطوف به انفاق بوده است. به‌عنوان نمونه سلطانی با انجام پژوهشی با عنوان سیمای انفاق در قرآن پرداخته است و در آن واژه انفاق، مواضع انفاق و موانع انفاق را مورد بررسی قرار داده است (۸). بررسی مقالات و متون منتشر شده بیانگر آن است که در خصوص نقش و چگونگی تأثیر انفاق در ارتقای ابعاد مختلف سلامت در متون اسلامی مطالعه‌ای جامع صورت نگرفته است. لذا بر آن شدیم در این پژوهش با بیان چپستی انفاق و سلامت نقش مولفه‌های معنایی انفاق در سلامت مورد شناسایی قرار گیرد.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر با روش توصیفی -تحلیلی از نوع تحلیل مفهومی صورت گرفته است. در این پژوهش با استفاده از کلید واژه‌های صدقه، سلامت، انفاق، خمس و زکات، در نرم افزارهایی چون کتابخان [اهل بیت و جامع التفاسیر، بانک‌های اطلاعاتی ملی از قبیل:

Magiran, Hawzeh.net, Noormag, Jaame –al- Hadith,

و نیز بانک‌های بین المللی همچون:

Scopus Science direct, ProQuest, Medline

جستجو انجام شد. پس از انتخاب آیات و روایات مربوطه و نیز دیدگاه مفسران و شارحان آیات و احادیث مرتبط با انفاق و سلامت، با روش کیفی، تحلیل داده‌ها صورت گرفت. بدین ترتیب، ابتدا مفهوم سلامت و انفاق نیز در ادامه نقش انفاق در سلامت بر اساس آموزه‌های قرآنی، شناسایی و استخراج گردید

مفهوم شناسی

۱. انفاق

این واژه از ریشه «ن - ف - ق» به معنای کم شدن، نابود شدن، هزینه کردن، مخفی کردن و پوشاندن است (۱۰-۹). واژه «نفق» در ادبیات عرب دو کاربرد اصلی دارد: در معنی اول عبارت بود از قطع شدن و از بین رفتن؛ از این رو گفته می‌شد: «نَفَقَتِ الدَّابَّةُ نَفْقًا» یعنی حیوان مرد و نیز «نَفَقَ السَّعْرُ نَفْقًا» به این معنی که قیمت افزایش یافت، زیرا راکد نمی‌ماند و در جریان است؛ در معنی دوم عبارت بود از پنهان کردن و یا چشم پوشی از چیزی (۱۰). در خصوص مفهوم اصطلاحی انفاق، دیدگاه‌های متفاوتی وجود دارد. برخی بر این باورند که انفاق در

حفظ و ارتقای سلامت یکی از جاذبه‌های فطری آدمیان است و در همه ادوار تاریخ بشر، انسانها در طلب آن بوده‌اند. بحث از سلامت در اسلام از اهمیت زیادی برخوردار است. آموزه‌های اسلامی در راستای تعالی انسان و رسیدن به کمال نهایی به سلامت انسان توجه کرده است. قرآن کریم، خبر از ساحتی در وجود انسان می‌دهد که امکان دارد مریض یا سالم باشد؛ سالم بودن آن، نقش اساسی در نجات و بهشتی شدن انسان دارد؛ و آن ساحت قلب هست یَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَ لَا بَنُونَ، إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ (شعراء/ ۸۸-۸۹) (۱) براساس تعلیمات دینی، خدای متعال سالم و سلام و سالم است و انسان‌ها را به سرای سلامت دعوت می‌کند. وَ اللَّهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ (یونس/ ۲۵) (۱). در متون اسلامی حفظ سلامت بدن از ویژگی‌های اهل ایمان (المعارج/ ۳۲)، و از شاخص‌های دستیابی به رحمت الهی در زندگی دنیوی (۲) و از مصادیق شکر الهی (۳) معرفی شده است.

در قرآن و روایات آموزه‌های شناختی، عبادی و رفتاری متعددی برای حفظ و ارتقای سلامت مطرح شده است. یکی از مهمترین آموزه‌های رفتاری در متون اسلامی، توجه دادن نقش اخلاق و فضایل اخلاقی در حفظ و ارتقای سلامت در متون اسلامی است تا جایی که طب انگاری اخلاق مورد توجه اندیشمندان مسلمانی چون رازی، فارابی، الکندی قرار گرفته است (۴).

یکی از مهم ترین آموزه‌های اخلاقی در قرآن و روایات اسلامی، دعوت به انفاق هست. در قرآن جایگاه انفاق پس از ایمان آوردن به خدا و نماز گزاردن مطرح شده است. الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (بقره/۳) (۱). خداوند در قرآن انسان‌ها را به انفاق دعوت می‌کند، چرا که انسان‌ها در مواجهه با عذاب الهی در روز قیامت، درخواست برگشت به دنیا جهت انفاق را از خداوند دارند. وَ أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْ لَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَ أَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ (منافقون/۱۰). همچنین عدم انفاق در راه خدا را به‌عنوان یکی از عوامل هلاکت انسان‌ها معرفی می‌کند: وَ أَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (بقره/۱۹۵). بر این اساس پرسش از ماهیت انفاق و نقش آن در سلامت، ضروری بنظر می‌رسد. در باره پیشینه پژوهش باید گفت که امینی در مطالعه خود به نقش فضایل اخلاقی از قبیل صله رحم، صبر، غلبه بر خشم، قناعت و کنترل

اجتماعی و حل تضادها و تمایلات شخصی به طور منطقی و عادلانه تعریف شده است (۱۹). از دیدگاه اسلام بهداشت روانی عبارت است از: «اصول و روشهای مشروعی که در وهله اول باعث تأمین، ایجاد و حفظ و در وهله دوم تقویت و تکامل سلامت نفس و در وهله سوم به درمان بیماریهای روانی انسان مسلمان تا رسیدن به مرتبه کمال مطلق است». منظور از اصول و روشهای مشروع «شیوههای علمی و عملی است که در دستورات اسلام آمده و به کار بستن آنها باعث سلامت روان انسان می‌گردد (۲۰).

۲. ۳. سلامت معنوی: در رویکرد امانیستی معنویت یک عنصری از فردیت شخصی تلقی می‌کنند که الزاماً پیوندی با نهاد یا سازمان معین ندارد. در این رویکرد ابعاد معنویت شامل تلاش برای معنویت و هدف، تفوق و برتری (مثلاً احساس این که انسان بودن فراتر از وجود مادی ساده است)، اتصال (مثلاً اتصال به دیگران، طبیعت یا الوهیت) و ارزشها (مانند عشق، دلسوزی و عدالت) می‌باشد (۲۱). در آموزه اسلامی معنویت یعنی معرفت و ایمان به غیب می‌باشد. فرد معنوی در باطن صاحب اعتقادات درباره خدا، انسان، خلقت و رابطه متقابل آنها بوده آنگاه این اعتقادات را در عبادت، در ارزشهای اساسی و در نحوه زندگی نشان می‌دهند (۲۲). بر این اساس مولفه‌های سلامت معنوی تنها سنخی از رفتارها و یا احساسات روا نشناختنی نیست. بلکه ماهیت و خصوصیات سلامت معنوی معطوف به همه ابعاد زندگی او می‌گردد. امری که متجلی در حوزه شناختها، رفتارها، احساسات و پیامدهای ویژه دینی می‌شود ارائه چنین تصویری از معنویت، مبتنی بر معرفت شناسی، انسان شناسی و جهان شناسی قرآنی می‌باشد (۲۳).

۲. ۴. سلامت اجتماعی

امروزه سلامت اجتماعی در کنار سلامت جسمی، روانی و معنوی نقش و اهمیت گسترده‌ای یافته است. دو تلقی از سلامت اجتماعی وجود دارد. در تلقی اول به سلامت اجتماعی به عنصر روابط و تعاملات اجتماعی فرد توجه ویژه شده است. سلامت اجتماعی به معنی وجود ارتباط میان افراد یا همان جامعه پذیری، لذت بردن از بودن در میان دوستان، پشتیبانی شدن از سوی خانواده و بستگان و دوستان را در برمی‌گیرد که ارتباط و تداخل کسان در یک طبقه اقتصادی - اجتماعی همانند انجام می‌گیرد (۲۴). در تلقی دوم، سلامت اجتماعی را به مثابه صفتی برای یک جامعه در نظر گرفته و به معنای شرایط اجتماعی سلامت بخش تعریف شده است. در این

قرآن، اتفاق واجب و مستحبی را شامل می‌شود (۱۱)، اتفاق واجب شامل انواع خمس و زکات است و اتفاق مستحبی در عرف از آن با عنوان صدقه یاد می‌شود. همچنین علاوه بر این عمومیت، برخی از اندیشمندان، اتفاق را تنها اتفاق مالی ندانسته بلکه اتفاق معنوی مانند علم و دانش و امور معنوی در زندگی را شامل می‌شود (۱۲). عده‌ای قلمرو اتفاق را در اتفاق‌های واجب مثل زکات و نه صدقات مستحبی منحصر کرده اند، چون با تاکید و تهدید همراه است و همچنین ظاهر امر اقتضای وجوب می‌کند (۱۳-۱۴).

در این پژوهش منظور از اتفاق، اولاً شامل اتفاق واجب و مستحب بوده، ثانیاً قلمرو اتفاق، منحصر در امور مالی تلقی نشده، بلکه اتفاق معنوی هم مورد نظر می‌باشد.

۲. مفهوم سلامت در علوم پزشکی

در سطح بین المللی پنجاه سال پیش، سلامت با اشارات منفی یعنی به نبود بیماری تعریف می‌شد. بعدها تعریف سلامت در اساسنامه سازمان بهداشت جهانی بازنگری و اینگونه تعریف شد. که: سلامت یک حالت دینامیک از تأمین رفاه کامل جسمی روانی اجتماعی و معنوی است و نه فقط نبودن بیماری و نقص عضو (۱۵).

۲. ۱. سلامت جسمی: هر چیزی که سه بعد دارد، یعنی دارای طول، عرض، و عمق است و بتوان آن را با حواس پنجگانه ظاهر درک کرد جسم گویند (۱۶). بدن انسان با میلیاردها سلول دارای بعد جسمانی است. جسم آدمی در نهایت موزونی و زیبایی آفریده شده است (غافر/ ۶۴). بقراط معنی سلامت را تعادل میان اخلاط اربعه (بلغم، صفراء، سوداء و دم) را مطرح می‌کند. این نفیس صحت را کمال یافتن افعال و عملکردهای بدن (اعم از جسمی و روانی) را مطرح می‌کند (۱۷). همچنین سلامت جسمانی شامل عملکرد مطلوب سیستم‌های عمده فیزیولوژی از قبیل قلبی - عروقی، گوارشی، تولید مثل و در نهایت تعادل سیستم‌های بدن می‌باشد (۱۸). قرآن در حفظ و ارتقای سلامت جسم به بهداشت فردی از قبیل طهارت لباس " (مدثر/ ۴۱، غسل و وضو (مائده/ ۶). و طهارت مکان‌های عبادت و نیز تغذیه سالم: «فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَىٰ طَعَامِهِ» (عبس: ۲) تاکید داشته است.

۲. ۲. سلامت روانی

از سلامت روان تعاریف متعددی ارائه شده است. از نظر کارشناسان بهداشت جهانی سلامت روانی به قابلیت ارتباط موزون و هماهنگ با دیگران، ایجاد تغییر در محیط فردی و

۱.۳. انفاق مومنانه و سلامت معنوی

معنویت در آموزه‌های اسلامی یکی از ابعاد سلامت می‌باشد اساس تعالی معنوی روح در آموزه قرآنی با ایمان به خدا می‌باشد. در قرآن آمده است که: من عمل صالحاً من ذکر او انثی و هو مؤمن فلنحیینه حیاة طیبة ولنجزینهم باحسن ما کانوا یعملون (نحل/ ۹۷). هر که را از زن و مرد مؤمن که عمل نیک انجام دهد به حیاتی پاک و طیب زنده می‌کنیم و پاداش بهتر از عملشان می‌دهیم. یکی از مولفه‌های سازنده معنایی انفاق اخلاص در نیت الهی است. در قرآن آمده است: ... مَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلِأَنْفُسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا لِتُبْتَغَىٰ وَجْهَ اللَّهِ ... هر مالی که انفاق می‌کنید به سود خود شماسست ولی جز برای طلب خشنودی خدا نباشد (بقره/ ۲۷۳). اخلاص عبارت است از خالص ساختن قصد از غیر خدا و پرداختن نیت از ماسوی الله به خود الله. از لوازم تحقق نیت، ایمان به خداست. بنابر این، بدون ایمان، چنین نیتی تحقق نمی‌یابد و چنانچه، کار بدون نیت خالص انجام شود در سعادت حقیقی انسان بی تاثیر خواهد بود چرا که خداوند از افراد با تقوا کار خوب را می‌پذیرد (مائده/ ۲۵). عمل انفاق به جهت نیت و انگیزه الهی انفاق کننده سبب تعالی معنوی وی می‌شود. چنانکه در قرآن آمده است: آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَحْلِفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ» (به خدا و رسولش ایمان بیورید و از آنچه شما را جانشین و نماینده‌ی (خود) در آن قرار داده انفاق کنید؛ (زیرا) کسانی که از شما ایمان بیاورند و انفاق کنند اجر بزرگی دارند. همچنین خداوند در قرآن فرموده است: و مِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ.. وَ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ.. أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ» (توبه/ ۹۹). " برخی دیگر از همان اعراب بادیه‌نشینان ایمان واقعی به خدا و قیامت آورده و آنچه را در راه خدا انفاق می‌کنند موجب تقرب نزد خدا و دعای خیر رسول دانند، آری آگاه شوید که انفاق آنها موجب قربشان به خداست، و البته خدا آنان را در (سرای) رحمت خود داخل می‌گرداند، که خدا بسیار آمرزنده و مهربان است."

۲.۳. حسن فعلی انفاق و سلامت معنوی

بر اساس آموزه‌های قرآنی یکی از مولفه‌های تحقق حیات طیبه و یا سلامت معنوی، عمل صالح می‌باشد (نحل/ ۹۷). عمل اخلاقی علاوه بر شرایطی که به لحاظ صدور آن از فاعل باید دارا باشد لازم است فی نفسه و ذاتا عملی پسندیده و نیکو شمرده شود تا سبب تعالی معنوی انسان شود. بررسی متون اسلامی نشان می‌دهد که انفاق به جهت عناصر متعددی، حسن فعلی و بدنبال آن سلامت معنوی را به همراه دارد. یکی از عناصر

رویگرد جامعه برخوردار از سلامت اجتماعی جامعه‌ای است که در آن فرصت و دسترسی برابر به خدمات و کالاهای اساسی برای همه وجود داشته باشد. و به شاخص‌هایی از قبیل صلح، انصاف و عدالت اجتماعی، دسترسی کافی همگان به غذا، آب، سرپناه، درآمد، امنیت، کار، دسترسی کافی به خدمات سلامت توجه شده است (۲۵).

۳. سلامت در آیات و روایات اسلامی

سلامت مصدر است به معنی سالم بودن، برخی از معانی لغوی سلامت عبارتند از: بی‌عیبی، بی‌گزند شدن، عافیت، آرامش، صلح، نجات و رستگاری (۲۶). راغب اصفهانی سلامت را به معنای مصون بودن از آفت‌های ظاهری و باطنی دانسته است (۲۷). بررسی آیات قرآن بیانگر آن است که بحث از سلامت در قرآن با تعابیر مختلف مطرح شده است یکی از این تعابیر، واژه قلب سلیم در آیه ۸۸-۸۹ سوره شعراء است: يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ. إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ. ریشه واژه سلامت از سلام است و به معنای "بی‌گزند شدن از عیب و یا آفت، پاکی و رهایی از عیب و نقص است (۲۸). سلم و سلامت دوری از آفات ظاهری و باطنی است (۲۷). مفسران در توصیف قلب سلیم آن را قلبی دانسته‌اند که از حب دنیا، کینه و نفاق و حتی عشق به دنیا خالی و پاک باشد (۱۲، ۲۹). بررسی روایات بیانگر آن است که در متون روایی بحث از سلامت با واژه‌های صحت، عافیت، سلامت دنبال شده است در روایتی از امام علی علیه السلام آمده است: أَلَا وَ إِنَّ مِنَ الْبَلَاءِ الْفَاقَةَ وَ أَشَدُّ مِنَ الْفَاقَةِ مَرَضُ الْبَدَنِ وَ أَشَدُّ مِنْ مَرَضِ الْبَدَنِ مَرَضُ الْقَلْبِ أَلَا وَ إِنَّ مِنَ النِّعَمِ سَعَةَ الْمَالِ وَ أَفْضَلُ مِنْ سَعَةِ الْمَالِ صِحَّةُ الْبَدَنِ وَ أَفْضَلُ مِنْ صِحَّةِ الْبَدَنِ تَقْوَى الْقَلْبِ. بدانید که از جمله بلاها فقر است و بدتر از فقر، بیماری بدن و بدتر از بیماری بدن، بیماری دل است و به درستی که از جمله نعمت‌ها، توسعه مال است و افزونتر از توسعه مال، صحت بدن است، و افزونتر از صحت بدن، پرهیزگاری دل است؛ یعنی پرهیزگاری نفس (۲). همچنین در روایتی دیگر اهمیت سلامت با واژه عافیت ذکر شده است. لَا لِبَاسٍ أَفْضَلُ مِنَ الْعَافِيَةِ: هیچ لباسی بهتر از عافیت نیست (۳۰). بررسی روایات بیانگر آن است که اگرچه واژه صحت، عافیت و سلامت با هم استعمال شده است لیکن باید اشاره داشت که سلامت و عافیت برای روح و جسم، هر دو، به کار می‌روند ولی صحت بیشتر ناظر به سلامت جسمی و تن درستی است (۱۸).

۳. نقش مؤلفه‌های معنایی انفاق در سلامت

معنایی اتفاق که سبب حسن فعلی و سلامت معنوی انسان می شود عدم منت و اذیت دیگران از طرف اتفاق کننده است. چون منت کردن، سبب بطلان اثر عمل اتفاق می شود. چنانکه خداوند متعال در سوره ی بقره آیه ۲۶۴ می فرماید: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ تَرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا (ای کسانی که ایمان آورده اید! بخشش های خود را با منت و آزار، باطل نسازید؛ همانند کسی که مال خود را برای نشان دادن به مردم، اتفاق می کند. کار (او) همچون قطعه سنگی است که بر آن (قشر نازکی) خاک باشد؛ (و بذرهایی در آن افشاندن شود) و رگبار باران به آن برسد (و همه ی خاک ها و بذرها را بشوید) و آن را صاف (و خالی از خاک و بذر) رها کند آنها از کاری که انجام داده اند چیزی به دست نمی آورند.

از عناصر مهم، ارزشمند و ارزش آفرین اتفاق، دادن مال و یا بخشیدن چیزهای مرغوب و محبوب به دیگران است چرا که چنین اتفاقی سبب سلامت معنوی انسان می باشد. مومنان مأمور شده اند که از اموال مرغوب و سالم اتفاق کنند و از اتفاق اموال نامرغوب بپرهیزند بر اساس آموزه های قرآنی انسان زمانی به حقیقت و تعالی معنوی دست می یابد که مال و ثروت و کلاً زندگی دنیا و نعمتهای آن و سایر محبوب ها و دوست داشتنی های دنیوی، به وسیله اتفاق، صدقه و قربانی کردن آنها در استانه محبوب حقیقی، قرار دهد: لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَ مَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ « شما هرگز به مقام نیکوکاران و خاصان خدا نخواهید رسید مگر آنکه آنچه را دوست می دارید و بسیار محبوب است در راه خدا اتفاق کنید و هر چه اتفاق کنید محققاً خدا بر آن آگاه است (آل عمران/ ۹۲).

۳.۳. اتفاق و همبستگی اجتماعی

یکی از شاخص های سلامت اجتماعی بعد مشارکت و یکپارچگی اجتماعی افراد در عمل اجتماعی است. مشارکت اجتماعی به معنای عضو فعال بودن افراد در جامعه است و اینکه افراد می توانند به منافع همگانی کمک کنند، اعمال خاصی را انجام دهند و مسئولیت اجتماعی داشته باشند. یکپارچگی اجتماعی، کیفیت رابطه افراد با جامعه را دربرمی گیرد. فرد بر اساس هنجارها و ارزشها، به یک گروه یا جامعه احساس تعلق می کند (۳۱).

اسلام در آموزه های متعددی ایجاد همبستگی اجتماعی در میان مؤمنان را مورد توجه قرار داده است. از نگاه قرآن

مهم ترین راهبرد در وفاق اجتماعی عنصر ایمان به خدا می باشد. در قرآن آمده است: «و اعتصموا بحبل الله جميعاً و لا تفرقوا و اذكروا نعمت الله عليكم اذ كنتم اعداء فآلف بين قلوبكم فاصبحتم بنعمه (آل عمران/ ۱۰۳). یکی از ظرفیت های اسلامی در ایجاد همبستگی اجتماعی تاکید بر مواسات در اتفاق مال و ثروت در شرایط شکاف طبقاتی مالی در جامعه هست. به عبارت دیگر کمبود مال، شکافی در میان جامعه ایمانی ایجاد می کند در چنین شرایطی کسانی که توانمند هستند وظیفه دارند این شکاف را پر کرده و اجازه ندهند فاصله طبقاتی در جامعه مومنان به وجود بیاید در صلوات شعبانیه آمده است: «وَأَرْزُقْنِي مَوَاسَاهَ مَنْ قَتَرْتَ عَلَيْهِ مِنْ رَزْقِكَ» (۳۲) خدایا روزی من کن مواسات با کسانی که روزی را بر آنها تنگ گرفتی. یکی از مولفه های معنایی مواسات در اتفاق مالی، همدلی هست چنانکه امام علی (ع) می فرماید: «سرور مردم در دنیا افراد بخشنده هستند و بخشندگی از ثمرات همدلی است» (مجلسی). علاوه بر این از عناصر معنایی مواسات در اتفاق محبوبیت اجتماعی است چنانکه در روایتی آمده است: كَثْرَةُ السَّخَاءِ تَكْثُرُ الْأَوْلِيَاءِ وَ تَسْتَصْلِحُ الْأَعْدَاءُ. بخشندگی زیاد، بر شمار دوستان می افزاید و دشمنان را به آشتی می کشاند (۳۳).

عناصر معنایی همدلی به عنوان ریشه های اتفاق و نیز ایجاد محبوبیت باعث همبستگی اجتماعی می شود. از طرف دیگر ترک اتفاقات مالی و غیرمالی موجب می شود تا ارتباط اجتماعی سست شود و جامعه نتواند نیازهای ابتدایی و طبیعی خود را از طریق اجتماع تامین کند و از همین رو موجب تباهی جامعه و هلاکت افراد جامعه می شود. چنانکه در قرآن آمده است: وَ أَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَ أَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (بقره / ۱۹۵). و در راه خدا، اتفاق کنید! (با ترک اتفاق)، خود را به دست خود، به هلاکت نیفکنید! و نیکی کنید! که خداوند، نیکوکاران را دوست می دارد. " واژه أنفقوا" به قرینه سیاق، خطاب به جامعه اسلامی و نشان حیثیت اجتماعی و نه حیثیت فردی افراد است چون آیه، ترک اتفاق را موجب هلاکت جامعه و نه سبب عذاب الهی دانسته است (۳۴).

۳.۴. اتفاق و تاب آوری

انسانها در برابر شرایط نامساعد، خطرها و ناملايمات معمولاً احساس بی پناهی می کنند و در بسیاری مواقع نیز سعی می کنند که در برابر خطرها و موقعیت ناگوار تحمل نمایند و نتایج غیر منتظره ای به دست می آورند. در روانشناسی مثبت گرا

سکن لهم؛ (توبه/ ۱۰۳). در آیه مربوطه خداوند فرمود: در هنگام گرفتن زکات بر آنها دعا کن و درود فرست که این دعا و درود تو، مایه آرامش خاطر آنهاست. چرا که در پرتو این دعا رحمت الهی بر دل و جان آنها نازل می‌شود، آن گونه که آن را احساس می‌کنند، بعلاوه که قدردانی پیامبر و یا کسانی که در جای او قرار می‌گیرند از مردم به خاطر پرداخت زکات، یک نوع آرامش روحی و فکری به آنها می‌بخشد که اگر ظاهراً چیزی را از دست داده‌اند بهتر از آن را به دست آورده‌اند. عنصر دیگر در انفاق که سبب آرامش می‌شود مؤلفه نیت الهی و در نظر گرفتن رضایت الهی است انفاق اموال به انگیزه طلب رضای الهی، موجب تثبیت اعتقادات می‌شود. کسانی که اعتقاد راسخ ندارند در مقام عمل نیز متزلزل هستند. همان گونه که نهال کاشته شده را باید آبیاری کرد تا این نهال ارزان تثبیت شود، باید با انجام عمل صالح همچون انفاق، نهال اعتقاد به خدا و قیامت را آبیاری و تثبیت کرد (۳۸). خداوند می‌فرماید: «وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطُلَّتْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ» (بقره/ ۲۶۵). و کار کسانی که اموال خود را برای خشنودی خدا و تثبیت ملکات انسانی در روح خود، انفاق می‌کنند، همچون باغی است که در نقطه بلندی باشد که اگر رگباری بر آن برسد، دوچندان محصول برآورد و اگر رگباری هم بر آن نرسد، باران ریزی و سبکی برای آن بس است، و خداوند به آنچه انجام می‌دهید بیناست.»

جمله «و تثبیتا من انفسهم» در آیه فوق به مفهوم آرامش تفسیر شده است که پس از انفاق برای انفاق کننده و سپس برای نفاق شونده و به طور کلی برای جامعه حاصل می‌شود (۳۹).

۳.۶. انفاق و رفع بیماری‌های معنوی

یکی از عوامل تعالی معنوی، فقدان بیماری معنوی است. بر اساس دیدگاه قرآنی، دل انسان گاهی در معرض بیماری قرار دارد. تعبیر زیغ، قاسیه عمی، مرض، ختم (بقره/ ۱۰) در قرآن، بیانگر بیماری معنوی می‌باشد. انسان دارای بیماری معنوی، نسبت به همه حقایق آسمانی و گفته‌های انبیاء و کتب آسمانی تردید دارد، اعمال ناشایست انجام می‌دهد. لذا به تعالی معنوی دست نمی‌یابد در قرآن آمده است کسانی که که به کفر و فسق و عصیان اشتغال دارند به راه رشد و تعالی معنوی دست نمی‌یابند: «خداوند ایمان را محبوب شما قرار داده و آن را در دل‌هایتان زینت بخشیده و (به‌عکس) کفر، فسق و گناه را منفورتان قرار داده است؛ کسانی که دارای این صفاتند، هدایت یافتگانند!» (حجرات/ ۷). از نقش‌های ارزنده انفاق، تطهیر یا

توجه به استعدادها و توانمندیهای انسان (به جای پرداختن به ناپهنجاریها و اختلالات)، در سالهای اخیر مورد تاکید قرار داده اند. یکی از عوامل مهم در سازگاری با این شرایط در روانشناسی مثبت گرا تاب آوری است. تاب آوری به عنوان اطمینان فرد به تواناییهایش برای غلبه بر تنش، داشتن توانایی‌های مقابله‌ای، حرمت خود، ثبات عاطفی و ویژگیهای فردی که حمایت اجتماعی از طرف دیگران را افزایش می‌دهد تعریف شده است (۳۵). تاب‌آوری به عنوان پایداری در برابر آسیب‌ها یا شرایط تهدید کننده و همچنین شرکت فعال و سازنده فرد در محیط، تعریف می‌کنند که موجب توانمندی فرد در برقراری تعادل زیستی - روانی در شرایط تنش‌زا می‌شود (۳۶).

پدیده‌ها و موضوعات دینی و معنوی از قبیل، باور و ایمان به خدا، انجام عمل و رفتار ایمانی و معنوی از قبیل ذکر، بخشش، توکل، توبه، تلاوت، قرآن، صلح رحم بطوط مستقیم و یا غیر مستقیم با سلامت روان و تاب آوری ارتباط دارد (۳۷). بررسی آموزه‌های اسلامی بیانگر آن است که راهبردهایی از قبیل صبر (بقره/ ۴۵)، رضا و تسلیم (لقمان/ ۲۲) برای تاب آوری انسان‌ها در شرایط بحرانی تاکید شده است. در نگاه قرآن یکی از مهم ترین راهبردها برای تاب آوری در برابر مشکلات، انفاق و اختصاص دادن سهمی مشخص از مال خود به نیازمندان است:

«آنها که اموال خود را، شب و روز، پنهان و آشکار، انفاق می‌کنند، مزدشان نزد پروردگارشان است، نه ترسی بر آنهاست و نه غمگین میشوند» (بقره/ ۲۷۴). شخصی که انفاق می‌کند نه تنها ترس و اندوه از آن دور می‌شود، بلکه اصلاً هیچ ترسی بر دلش راه نمی‌یابد همچنین خداوند می‌فرماید: «إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا إِلَّا الْمُصَلِّينَ. وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ؛ انسان، حریص و بی‌تاب آفریده شده از این رو هر گاه شری می‌رسد جزع و ناله سر می‌دهد، مگر نمازگزاران. و کسانی که در اموالشان حقی معلوم برای سائلان و نیازمندان است (معارج؛ آیات ۱۹ تا ۲۴). بر اساس آیه مذکور، انفاق از حزن و اندوه ناشی از ناملایمات زندگی جلوگیری می‌کند. بنابراین نباید عمل احسان مالی را دست کم گرفت و برای ارتقای تاب آوری و ایجاد و تقویت آن باید از آن بهره‌مند شد.

۳.۵. آرامش روان و انفاق

دغدغه اصلی انسانها در طول تاریخ، رسیدن به آرامش بوده است. یکی از راهبردهای تولید آرامش و رهایی از نگرانی برای انسان از نگاه قرآن، انفاق می‌باشد. در قرآن آمده است: «خذ من اموالهم صدقه تطهرهم و تزکیهم بها و صل علیهم ان صلواتک

پاک کنندگی انسان از رذایل و بیماری‌های روحی است. است. اتفاق همانند آب، پاک است و پاک کننده و اموال را تطهیر می‌نماید. در آیه ۱۰۳ سوره توبه می‌خوانیم: «خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا».

«از اموال آنان صدقه‌ای بگیر تا به وسیله آن پاک و پاکیزه شان سازی.» همچنین خداوند می‌فرماید: همان که مال خود را می‌دهد برای آنکه رشد و نمو کند و پاک شود (لیل/ ۱۸). لذا اتفاق هم مایه تطهیر روح انسان است و هم زمینه ساز و مسبب رشد و نمو انسان است (۴۰). یکی از بیماری‌های معنوی که با اتفاق برطرف می‌شود بیماری بخل هست. شیطان انسان را فریب می‌دهد و به فقر وعده می‌دهد «الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ» (بقره/ ۲۶۸). و وقتی انسان را از فقر ترساند او را به فحشاء یعنی به بخل و ترک اتفاق امر می‌کند. خداوند راه‌هایی از بخل را اتفاق می‌داند چرا که از نگاه قرآن، آثار اتفاق به خود انسان بر می‌گردد. ما تَنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلْأَنْفُسِكُمْ. «آنچه را از خوبی‌ها و اموال اتفاق می‌کنید، برای خودتان است (بقره/ ۲۷۲). از بیماری‌های روحی و معنوی دیگر تکاثر و فزون طلبی است. چنانکه قرآن در این باره می‌فرماید: «أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ؛ تَفَاخُرُ بِهِ بِيَشْرٍ دَاخِلِينَ فِيهَا غَافِلِينَ» (تکاثر/ ۱). از ریشه‌های فزون طلبی و ثروت اندوزی در آموزه‌های حرص و بخل و دنیا طلبی است چنانکه در روایتی از امام رضا آمده است: «لَا يَجْتَمِعُ الْمَالُ إِلَّا بِخِصَالِ خَمْسٍ: بِبُخْلِ شَدِيدٍ وَ أَمَلٍ طَوِيلٍ وَ حِرْصٍ غَالِبٍ وَ قَطِيعَةِ الرَّحِمِ وَ إِثَارِ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ؛ مال جز با پنج خصلت در یک جا جمع نمی‌شود: بخل زیاد، آرزوی طولانی، حرص زیاد، قطع رحم و برگزیدن دنیا بر آخرت (۴۱). از راهبردهای دینی در مقابله با زیاده خواهی بیماری و حرص، اتفاق و پیش فرستادن خیرات پیشنهاد کرده است کاری که خردمندان، خدا پسندان، سودآور و با فرجام است و زندگی آن سرا را تأمین می‌کند، چنانکه حضرت علی علیه السلام فرمود: ثروت را به اندازه نیازت نگه دار و اضافی را برای روز بی‌نواییات (قیامت) پیش فرست (۲).

۸.۳. اتفاق و رفع شکاف طبقاتی

سلامت اجتماعی یکی از ابعاد سلامت می‌باشد. جامعه برخوردار از سلامت اجتماعی جامعه‌ای است که در آن فرصت و دسترسی برابر به خدمات و کالاهای اساسی برای همه وجود داشته باشد. و به شاخص‌هایی از قبیل صلح، انصاف و عدالت اجتماعی، دسترسی کافی همگان به غذا، آب، سرپناه، درآمد، امنیت، کار، دسترسی کافی به خدمات سلامت توجه شده است

(۲۵). در برخی از مطالعات قرار نداشتن افراد جامعه در زیر خط فقر به‌عنوان یکی از شاخص‌های سلامت اجتماعی ذکر شده است (۴۲). یکپاز مشکلاتی که در طول تاریخ سلامت جامعه را تهدید می‌کند شکاف طبقاتی میان ثروتمندان و فقراست. شکافی که تعادل و موازنه ثروت را در جامعه بر هم می‌زند و نظامی را که فطرت الهی به آن فرا می‌خواند، مختل می‌سازد و به دنبال آن، عده‌ای اندک را مسلط بر ثروت‌های جامعه و گروهی بسیار را بی‌نصيب از آن می‌کند. یکی از ابزارهای مهم برای از بین بردن شکاف طبقاتی در نظام اقتصادی اسلام، گردش و توزیع عادلانه‌ی ثروت است. از این‌روست که خداوند مردم را به گردش ثروت در میان خود تشویق می‌کند تا از تجمع آن در دست عده‌ای قلیل جلوگیری شود (حشر/ ۷). همچنین خداوند متعال در قرآن مجید، انسان‌ها را به پرداخت قسمتی از آنچه نصیب او می‌گردد و در اختیارش می‌باشد، فرمان داده است. در آیه ۱۹ سوره زاریات تعبیر زیبایی از این مطلب شده است: «وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ» و در اموال آنان (پرهیزگاران) حقی برای سائل و محروم بود. حرکت افراد جامعه در اتفاق در راه خدا سبب رفع شکاف طبقاتی جامعه می‌گردد. از نگاه اهل تفسیر حق معلوم در آیهٔ مربوطه، اتفاق واجب و مستحب می‌باشد (۴۳). خداوند در قرآن نه تنها اتفاق را به‌عنوان یکی از راهبردها رفع شکاف طبقاتی ذکر می‌کند بلکه در آیات متعددی با ذکر آثار و فوائد اتفاق به انگیزه بخشی مردم در عمل به اتفاق می‌پردازد. چنانکه در قرآن آمده است: ما عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَ مَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ» آنچه نزد شماست فانی می‌شود، اما آنچه نزد خداست باقی است (نحل/ ۹۶). و نیز: مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا. «هر کس کار نیک و خوبی انجام دهد، بهتر از آن را پاداش می‌گیرد (نمل/ ۸۹). آموزه‌های قرآنی نه تنها به رفع شکاف طبقاتی از طریق اتفاق واجب تاکید کرده است بلکه با معرفی ربا به‌عنوان عامل مهم اشرافی‌گری و اختلاف طبقاتی، آن را عملی متضاد با اتفاق ذکر می‌کند: يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَ جُمْلَةٌ وَ انْ تَصَدَّقُوا خَيْرَ لَكُمْ. خدا ربا را (که مردم به منظور زیاد شدن مال مرتکب می‌شوند) پیوسته نقصان می‌دهد، و به سوی نابودیش روانه می‌کند، و در عوض صدقات را نمو می‌دهد، و خدا هیچ کافر پیشه دل به گناه آلوده را دوست نمی‌دارد. چون ربا خوار، پول بلاعوض می‌گیرد، و اتفاق‌گر پول بلاعوض می‌دهد، و نیز آثار سوئی که بر ربا خواری بار می‌شود درست مقابل آثار نیکی است که از صدقه و اتفاق به دست می‌آید آن، اختلاف طبقاتی و دشمنی می‌آورد، و این بر رحمت و محبت می‌افزاید، آن خون مسکینان را به شیشه می‌گیرد و این باعث قوام زندگی محتاجان

سبب افزایش احسان ربوبی گردد.

۴. نتیجه گیری

آموزه‌های اخلاقی اسلام یکی از راهبردهای حفظ و ارتقای سلامت می‌باشد. هدف از این پژوهش شناسایی نقش انفاق در سلامت بوده است. مطالعه آیات و روایات نشان داده است که آموزه انفاق به سبب مولفه‌های معنایی متعدد بر سلامت انسان تاثیرگذار هست. در این مطالعه بیان شد که ایمان به خدا یکی از عناصر معنایی انفاق می‌باشد. با ایمان به خدا به‌عنوان یکی از لوازم انفاق، اهل انفاق می‌توانند به سلامت معنوی و یا حیات طیبه دست یابند. علاوه بر این حسن فعلی در انفاق، مقوم دیگر در حیات طیبه و سلامت معنوی در آموزه‌های اسلامی است. همچنین در این مطالعه با اشاره به جایگاه انفاق در ایجاد مشارکت اجتماعی و همبستگی، ایجاد محبوبیت اجتماعی و نیز فقر زدایی در جامعه، نقش انفاق در سلامت اجتماعی انسان مورد توجه قرار گرفت. تاکید بر تاب آوری در مقابل رنج‌ها و سختی‌ها و شرایط بحران بواسطه انفاق، رفع بیماری معنوی و آرامش بخشی بواسطه دعا در انفاق از عناصر معنایی کارکردی انفاق در ارتقای سلامت روان در متون اسلامی مورد استخراج قرار گرفت. همچنین در آموزه‌های دینی اسلام با اشاره به کارکرد انفاق در شفای بیماری‌ها و نیز پیشگیری از مرگ بد و ناگوار، نقش انفاق در سلامت جسمی مورد شناسایی قرار گرفت.

بررسی متون اسلامی نشان می‌دهد که انفاق به جهت مؤلفه‌های معنایی متعدد از یک طرف، ارتقای سلامت روح و یا نفس انسان و نیز سلامت جسم را مورد توجه قرار داده است. از طرف دیگر با اثر گذاری در بینش‌ها و رفتارهای اهل انفاق، جامع‌نگری در سلامت یعنی سلامت معنوی، جسمی، روانی و اجتماعی را دنبال کرده است. لذا انفاق در آموزه اسلامی تنها یک عمل مذهبی دارای کارکرد اخروی محسوب نمی‌شود. بلکه انفاق علاوه بر کارکرد اخروی یعنی دریافت پاداش الهی نقش برجسته‌ای در سلامت معنوی، روانی و اجتماعی انسان هم دنبال دارد.

و مسکینان می‌شود آن اختلاف در نظام و نامنی می‌آورد و این انتظام در امور و امنیت (۴۴). لذا خداوند به نهدی از ربا در قرآن فرمان داده است: یا ایها الذین آمنوا لا تاكلوا الربا اضعافا مضاعفا و اتقوا الله لعلکم تفلحون و اتقوا النار التي اعدت للكافرين» (آل عمران: ۱۳۰-۱۳۱). ای کسانی که ایمان آورده‌اید، ربا مخورید که دائم سود بر سرمایه افزایش تا چند برابر شود، و از خدا بترسید، باشد که رستگاری یابید.

۹.۳. پیشگیری از بیماری، عاقبت به خیری و انفاق

سلامت جسمی یکی از ابعاد سلامت در اسلام هست. در آموزه اسلامی حفظ و ارتقای سلامت به خداوند نسبت داده شده است، چنان که از زبان ابراهیم (ع) می‌خوانیم: وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ. «هر گاه بیمار شوم پس خداوند مرا شفا می‌دهد(قرآن کریم، سوره شعرا: ۸۰). بر این اساس هر انسانی باید سلامت خود را با استعانت از حق تعالی دنبال کند. استعانت از حق تعالی در حفظ و ارتقای سلامت در درجه اول مبتنی بر یک روند عقلایی و استفاده از نظام علیت طبیعی دوا و دارو می‌باشد چنانکه نصوص دینی زیادی از قبیل دستور خداوند به حضرت موسی مبنی بر رجوع به طبیب برای درمان بیماری خویش، بر این نکته دلالت دارد (۴۵).

از طرف دیگر بررسی روایات اسلامی بیانگر آن است که علاوه بر اسباب مادی، اسباب معنوی از قبیل دعا و ذکر و توسل به مقربان خداوند هم در سلامت انسان اثر دارد (۴۶). یکی از راه‌های معنوی در حفظ و ارتقای سلامت، جسمی در آموزه‌های دینی صدقه دادن هست. صدقه سبب پیشگیری از بلایا و بیماری‌ها و نیز درمان بیمار می‌گردد. پیامبر اکرم در این باره می‌فرماید: الصدقه تدفع البلاء و هی انجح دواء و تدفع القضاء و قد ابرم إبراما و لا یذهب بالادواء إلا الدعاء و الصدقه؛ صدقه بلا را برطرف می‌کند و موثرترین داروست. همچنین، قضای حتمی را برمی‌گرداند و درد و بیماری‌ها را چیزی جز دعا و صدقه از بین نمی‌برد (۴۷). همچنین صدقه مرگ بد را که ممکن است به سبب گناهان انسان شکل گیرد از فرد دور می‌کند: تدفع میتة السوء عن الانسان؛ صدقه مرگ بد را از انسان دفع می‌کند (۴۷). صدقه دادن در حقیقت سبب می‌شود که بندگان او از غضب الهی به جهت گناهان رهایی یابند و

The Survey for Health-Oriented Function of Charity Based on Quranic-Narrative Teachings

*Fateme Soleimanin*¹, *Mohammad Esmaeil Ghasemi Toosi*², *Rahmatollah Marzband*^{3*}

1. *Master student of Islamic education at Mazandaran University*
2. *Assistant professor, Department of Islamic studies, University of Mazandaran, Bābolsar, Iran.*
3. *Assistant professor, Department of Islamic studies, Medical faculty, and Islamic and health sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.*

* *Corresponding author: rahmatollah@gmail.com*

Abstract

Purpose: The Holy Quran and Islamic traditions have presented various ethical strategies in order to maintain and promote the health of belief. One of the moral strategies in Islam is the doctrine of charity. In the present study, the role of charity in promoting health was studied according to Quranic and narrative teachings.

Materials and methods: The present research is a descriptive-analytical research and in terms of data collection method, it is a library research. After selecting verses and narrations as well as the views of commentators and commentators on verses and oneness related to charity and health, data analysis was performed using research questions.

Results: the survey of the texts shows that the doctrine of charity has an effect on human health due to its various semantic components. First, faith in God and also the current goodness in charity as its components can lead to spiritual health. Secondly, in this study, referring to the place of charity in creating social participation, social popularity and poverty alleviation in society, the role of charity in human social health was emphasized. In addition, resilience to suffering, relief from spiritual illness, and solace through prayer in charity were identified as functions of almsgiving in promoting mental health.

Conclusion: Given the emphasis of religious texts on the impact of charity in physical, psychological, spiritual and social dimensions, it seems that the attention of health policymakers to the Quranic teachings of charity in order to promote community-based health is useful and necessary.

Keywords: *charity, charity function, health, Quranic-narrative teachings*

References:

1. Holy Quran, 1995, translated by Mohammad Mehdi Fooladvand, Tehran, publisher of Dar al- Quran al-Karim.
2. Sharif al-Radi. Nahj Albalaghah, Ayati A, translator. 14th Edition. Tehran: Islamic Culture Publishing Office; 2004. [Persian-Arabic]
3. Saduq M. Man La Yahduru al-Faqih Second Edition, Teachers' Association, Islamic Publications Office; 1992. V4. P370. (in Arabic). P.330.
4. Gharamaleki A, faramaz, Ethics medicine and its accessories, FASLNAMEH-YE AKHLAGH, RESEACH EXTENSION QUARTERLY, VOL1, WINTER 2012, NO.4
5. Rasoul Muhammad-Jafari, The role of Moral Virtues in Health from the perspective of Religious Teachings, 2020:5(1): 41-49.
6. Marzband R, Zakavi AA, Karnami, SH. The Influence of Trust in God on Mental Health with an Emphasis on Quranic Teachings; Religion & Health, 2015; No. 1, p. 79.
7. Kalantari E, Jannati L. The correlation between contentment and peace in Imam Ali's view in Nahj al-Balaghah. PAZHUOHESH NAMEH-E AKHLAGH A Research Journal Vol. 5, Autumn 2012, No. 17.
8. Soltani, Mehdi, The image of charity in the Quran, Kosar, 2003; 4:19-24.
9. Ibn Manzoor, Muhammad ibn Makram 1915, Arabic language, vol 14, Beirut, issued.
10. Ibn Faris, Ahmad, 1984, Assembly of Language Comparisons, vol 5, Qom, Islamic Media School.
11. Ghorshi AA. Dictionary of Quran (Ghamous Quran). Volume 1. 12th Edition. Tehran: Dar al-Kotob al- Islamiyeh; 1992. p. 472.
12. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh, 1th Edition, Tehran: Dare Elektb Al-Islamiyya Publication; 1995. Vol.2. P. 285. (in Persian)
13. Tabarsi, fazl ibn hassan. (1993). Majmaolbayan fi tafsirel ghoran. Tehran: naser khosro. Vol3. p. 105.
14. Jafari, Yaaghob, Tafsir Kosar, Qom, Hejrat publication, Vol.1, P. 579.
15. Dekhoda AA. Dictionary. Volume 1. 1st Edition. Tehran: University of Tehran; 1998. p. 98. [Persian).
16. Taheri H, The role of religious beliefs in resolving anxiety, Qum, Zaer publication, 2009.
17. Esfahani MM, Spiritual health and perspectives, Faşlnāmah-i akhlāq-i pizishkī, Vol. 4 No. 14 (1389), 27 November 2012 <https://doi.org/10.22037/mej.v4i14.3792>
18. ShoJaei, M. S. Theories in healthy human with a view to Islamic sources. Qum, Iran: Institute for Education and Research of Imam Khomeni Press. 2010, p.35
19. Kadivar P, Javidi M. [Psychology of personality]. Lawrence P (Author). Tehran: Rasa Farhangi Institution press; 1993. P. 40 (Persian).
20. Sadri MR. [The effect of trust in God on mental health of students at Isfahan University]. Master's thesis, Islamic Azad University, Science and Research Branch of Tehran; 1390 (Persian).
21. Mueller PS, Plevak DJ, Rummans TA. Religious involvement, spirituality, and medicine: Implications for clinical practice. Mayo Clinic Proceedings 2001; 76:1225-1235
22. Mohaghegh Damad, Mostafa, Spiritual components of health in Islamic theology Faşlnāmah-i akhlāq-i pizishkī, Vol. 4 No. 14 (1389), 27 November 2012 <https://doi.org/10.22037/mej.v4i14.3793>
23. Marzband R, Zakavi AA. Indicators of spiritual health. The Journal of Medical Ethics 2012; 6(20): 69-99 (Persian).
24. Sajjadi H, sadrossadat J, Social health indicators, Monthly Political-Economic Information, Vol 19. No. 3-4 (1388). Persian.
25. Tavakol M, Social Health: Dimensions, Components, and Indicators in Iranian and World Studies, Akhlagh-e Zisti (i.e., Bioethics Journal), Vol. 4 No. 14 (1393), 19 September 2016 , Page 115-135 <https://doi.org/10.22037/v4i14.13868>.
26. Dekhoda AA. Dictionary. Volume 1. 1st Edition. Tehran: University of Tehran; 1998. p. 98. [Persian).
27. Hussein ibn Mohammad al-Raghib al-Isfahani Dictionary of Quranic terms (al-Mufradat fi Gharib al- Quran). Urmia: Zerafat; 2006. [Arabic].
28. Ibn Arabi Kashf al-ma'na 'an sirr asma Allah al-husna, Ali zamani Translator, Qom, Eshrag, 2009. P.44.

29. Baha' al-Din Muhammad b. 'Ali al-Sharif al-Lahiji, Tafsir-i Sharif-i Lahiji, 2011, Vol. 3. P.631.
30. Tamimi al-Amudi AW. Tasnife Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim, Second Edition, Qom: Dar al-Kutb al-Islamiyah; 1989. P.210.
31. Keyes, C. L. M. (1998). Social well-being. Social Psychology Quarterly, 1998, p. 121-140.
32. Qumi, A. (2001). *Mafatih-al-janan* (M. Elahiye-Qumsheei, Trans.). Tehran: Mohammad Press.
33. Tamimi al-Amudi AW. Tasnife Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim, Second Edition, Qom: Dar al-Kutb al-Islamiyah; 1989. P.514.
34. Javadi Amoli A. Tasnim: Interpretation of the Qur'an. 2nd Edition. Qom: Asra; 2006. Vol.9. p. 661 [Persian].
35. Pinquart M. Moderating effect of dispositional resilience on association between hassles and psychological distress. J Appl Dev Psychol 2008; 23: 1-8.
36. Connor KM, Davidson JR. Development of a new resilience scale: the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). Depression and anxiety. 2003;18(2):76-82.
37. Emami M, Rahomi F, Ahmadi Y, khaledian M, the effectiveness of training of spirituality based on Islamic Teachings on improving resiliency in married students. Scientific Journal of Social Psychology, 2020; 7(53): 59-68.
38. Javadi Amoli A. Knowledge of Religion, Qom: Asra; 2008. p. 32. (Persian).
39. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh, 1th Edition, Tehran: Dare Elektb Al-Islamiyya Publication; 1995. Vol.2. P. 185 (in Persian).
40. Javadi Amoli A. Tasnim: Interpretation of the Qur'an. 2nd Edition. Qom: Asra; 2006. Vol.9. p. 661 (Persian).
41. Majlesi MB. Bihar Al-Anwar, 2th Edition, Beirut: Dar Al-Ehya Al-torath Al-Arabi; 1982. Vol.6.P.60. (in Arabic).
42. Amini Rarani M, Mousavi M T, Rafiey H. Correlation of Social Capital with Social Health in Iran. refahj. 2011; 11 (42) :203-228 <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-734-en.html>
43. Makarem Shirazi N. Tafsir Nemooneh, 1th Edition, Tehran: Dare Elektb Al-Islamiyya Publication; 1995. Vol.22. P. 165 (in Persian).
44. Tabatabaee, M. H. *Al-mizan commentary* (M. B. Mosavi Hamedani, Trans., Qum, Iran: Daftarentesharate Islamiye- Jamaeye-Modaresine-Howzeh Elmiye; 1984. Vol.2. P.628.
45. Tabarsi H. Makarem ol-akhlagh. Qom: Al-Sharif Raze Publication; 1991.
46. Mohammadi-Rayshahri M. Mizan-ALHekmah. Qom: Dar-al-Hadith Publisher Group; 1999.
47. Majlesi MB. Bihar Al-Anwar, 2th Edition, Beirut: Dar Al-Ehya Al-torath Al-Arabi; 1982. Vol.93. P.211. (in Arabic).

